

Bovallen – en optimal starbiotop

av Tom Sävström

Staren är en fågel som i hög grad förknippas med det öppna jordbrukslandskapet, beteshagarna och strandängarna. Boet bygger den gärna i holkar eller i trädens hackspettsmejslade håligheter.

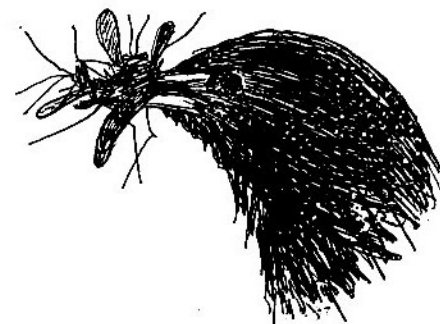
När vi i Naturskyddsföreningens styrelse under hösten 2002 rensade våra starholkar, ett 50-tal som sitter utspridda i några beteshagar, kunde vi konstatera att samtliga 10 holkar i Bovallen i Lisjö under våren hyst häckande starar. Det var första året som holkarna satt uppe i området. Det tyder på att beteshagarna kring Bovallen, med omgivande natur och kulturmarker utgör en biotop som tilltalar staren. Markerna består av öppen och trädbevuxen hagmark, strandmaderna vid Norrsjön samt de omgivande gårdsmiljöerna. Det kan nämnas att något par stare även häckade i naturliga hål i området aspar, exempelvis i strandskogen norrut mot fågeltornet. Vid rensningstillfället avslöjades en sparvugglas matförråd i en av holkarna.

Även de flesta holkarna vid Gatstugan/Magsjömaden hyste starar. Där emot var endast en av tio holkar vid Baståsen bebodda av stare.

När jag i slutet av maj i år besökte Bovallen hade starama även denna vår ungar i samtliga holkar, och det var febril aktivitet bland föräldrafåglarna. De sökte föda på främst fastmarken, gärna nära intill de betande djuren. De flesta holkarna är utplacerade i den fina björkhagen ner mot Norrsjön. Strax före midsommar tycktes de flesta ungarna vara utflugna.

Vårt starprojekt visar med all tydlighet att det råder brist på naturliga boträd i jordbrukslandskapet. En viktig uppgift är därför också att sprida information och kunskap till markägare och skogsbruket, om vikten av att inte avverka aspar och andra lämpliga boträd i hagar och åkerholmar och i bryn som vätter mot odlingsbygd.

tom-03

En fågelskådares midsommarafton

av Harald Wederus

En fågelskådare kan förvisso råka ut för många förtretligheter vid utövandet av sin hobby: Översvämmade fjällbäckar, oväder med störtregn, millioner med mygg m m. En mera udda händelse råkade jag ut för 1970 och den var väl närmast självförvållad.

Detta år hade plötsligt Polen öppnat gränserna, som mer eller mindre varit stängda under åtskilliga år. En turistbyrå hade öppnats i Stockholm och där tillhandahölls inte bara färggranna broschyrer, utan även utmärkta kartor, som bl a utvisade sankmarker och många småsjöar. Detta kunde vara intressant att studera. Alltså for vi i väg i juni min fru Kristina och jag. Hon skulle köra bilen för hon hade körkort, vilket jag aldrig skaffat mig.

Visum erhöll man på färjan mellan Trelleborg och Swinoujscie. Passpolisen där frågade vart vi tänkte fara och jag uppgav Warszawa och Krakow. I verkligheten undvek vi storstäderna och tog i stället småvägar ut i landsbygden.

Jag hade lärt in några fraser på polska så att vi kunde skaffa mat och logi.

Biltrafiken var i det närmaste obefintlig och befolkningen bestod tydligen mest av små familjejordbruk. Ibland gick vägen tvärs igenom små byar, som kunde te sig mycket ålderdomliga. En del hus hade vasstak och en gång till och med bykyrkan. Det kunde vara svårt att ta sig fram bland höns, ankor och grisar. I en by måste vi stiga ur och räta på benen, eftersom en sugga med smågrisar blockerade vägen. Ett par gubbar stirrade förvånade när en kvinna steg ur. De rusade in i ett hus och när de kom ut hade de hängt på sig massor med krigsmedaljer. Kristina pekade på olika medaljer och ställde frågor. Hon på Suramål och de berättade på polska. Förmodligen om stora krigsbedrifter. Båda tycktes ha stor behållning av samtalet.

Fågellivet dominerades av storkar, som man såg överallt. Ofta hörde man ett läte, som verkade främmande: "Pop, pop, pop". Det var härfågeln, som trots sin

Bykyrka med vasstak

brokiga dräkt, eller kanske tack vare den, var svår att upptäcka på marken, där den gick och plockade gräshoppor och andra kryp.

En dag upptäckte vi att det var midsommarafton där hemma, vilket vi helt glömt bort efter alla upplevelser. Vi kunde inte fira den speciellt men for till ett par småsjöar, som såg inbjudande ut på kartan. Där fanns bl a en skarvkoloni, vilket ju var intressant. Skarven hade på den tiden inte börjat sin stora expansion, utan fanns bara på några holmar i Kalmarsund.

Jag sade att nu är det inte långt till gränsen mot Ryssland så vi far väl dit och tittar. Det kan ju vara intressant. Där låg en by, eller kanske mindre stad, som hette Wlodawa. Och en trögflytande å,

som utgjorde gränsen. På andra sidan fanns ingen fortsättning på vägen, utan verkade rena ödemarken. Vi tog några bilder på ankor, som sam där och som verkade vara en korsning med gräsand. Sedan vände vi bilen för att fara tillbaka. Nu hände saker. En militärjeep kom farande och ställde sig tvärt över vägen. Jag drogs ut av två militärer och fördes bort. Kristina brydde de sig inte om. Hon kunde ju inte fly, tänkte de väl. De trodde nog inte att en kvinna kunde köra bil. Jag fördes till en större byggnad, där jag hamnade i ett rum med kala väggar och sparsam belysning. Möblemanget bestod av ett mindre bord och en stol. Där slog jag mig ned och började begrunda mitt öde. Och vänta fick jag. En dörr ledde till något som verkade vara ett kontor. Därifrån hördes telefonröster och smatter av en skrivmaskin. Två militärer kom ut och tittade på mig en stund. Det var allt som hände. Efter två och en halv timme fördes jag uppför en trappa och kom in i ett rum, som upptogs av ett stort skrivbord, där jag placerades vid ena långsidan. På andra långsidan satt en civilperson, tydligen någon lokal myndighetsperson, som skulle fungera som förhørsledare. På väggen bakom honom ett jätteporträtt av Gomułka, statschefen. Vid vardera kortsidan en rysk officer med de typiska röda epåletterna. Förhørsledaren ställde några frågor, men märkte snart att jag inte kunde någon polska. Den ena officeren sändes ut. Efter en rundlig tid kom han tillbaka och medförde dels en tolk som skulle översätta till tyska, dels Kristina, som placerades på en stol vid dörren. Hon verkade glatt överraskad att jag fortfarande var vid liv, men fann sig snart vid situationen. Jag märkte snart att tolkens kunskaper i tyska språket

var ganska bristfälliga. Han tog lång tid på sig att formulera svaren och jag kunde hinna tänka efter.

Förhållanden: "Hade jag varit i Warszawa?". Han läste i papperen. "Nej" – "Hade jag varit i Krakow" – "Nej" – "Varför var jag då i Wlodawa" vid ryska gränsen?" Jag förklarade att vi rest runt litet varstans på landsbygden för att titta på fåglar. "Vad finns det för fåglar här?" Jag letade i minnet: Vad hette nu skarv på tyska? "Jo, die Kornorane t ex". Nu uppstod stor diskussion mellan de övriga vid bordet. Kanske hade de aldrig hört detta namn förut och undrade om det kunde vara sant. "Hade jag tagit bilder av gränsfloden?" – "Ja" – "Varför?". Jag förklarade att jag tagit bilder på många platser och inte bara där. Det kunde vara bra att ha som illustration vid föredrag på någon förening där hemma. "Vilka föreningar?". "Ja, t ex Surahammars biologiska förening". – "Är det en politisk förening?". Nu fick jag lov att komma med en lång förklaring. Dessutom började jag bli arg. "På turistbyråns affischer står det: Välkommen till turistlandet Polen. Är det här det mottagande man skall få?" – "Det måste ni väl förstå att man inte får gå in i förbjudna gränsområden".

Nu böjde jag mig fram och började rita på bordet: "Här har vi Sverige. Här är gränsen mot Norge och här är gränsen till Finland. Där får man gå hur som helst. Jag kan ju inte veta att det är annat som gäller här". Alla kring bordet såg betänksamma ut och lång diskussion följde. Så kom beskedet: "Tag ur filmen ur kameran. Vi kommer att klippa bort alla bilder från gränsområdet och skickar sedan resten till adressen, som står i passet". Jag överlämnade filmen och sedan fick vi avtaga. Det fanns flera intressanta fågelplatser i närheten, men nu drog vi oss för säkerhets skull långt från gränsen inåt landet.

En oförglömlig midsommarafton. På senhösten fick jag faktiskt resterna av filmen. Det var inte mycket att ha.

"Växt-Nytt"

År 2002 utsågs mosippan till årets växt av Svenska botaniska föreningen, SBF. Mosippan var därmed först ut i en tänkt serie där växters utbredning och status ska kartläggas. Så mycket uppgifter som möjligt ska insamlas om den aktuella växten. Resultatet avses presenteras i uppsatser i tidskriften svensk botanisk tidskrift. Om förhållandena för mosippan i Surahammars kommun lämnade Sören Larsson en tämligen utförlig rapport, som tar upp såväl artens kända historik som nutidsförhållanden.

Mosippan, denna vackra och trevliga blomma, för tyvärr en tynande tillvaro på de flesta av sina forna växtplatser i kommunen. Exempelvis invid Murenvägen, en växtplats som jag själv tittar till varje år. Där har ett par plantor funnits kvar i åtskilliga år, dock utan att skjuta upp någon blomma. På 1970-talet fanns där vissa år mellan 7 – 10 blommande plantor. Ett år fanns spår i marken som tydde på att en planta grävts upp. Senast den blommade här var 1992.

En annan gammal känd lokal är Sandfallsbacken invid vägen mellan Sand och Seglingsberg. Sören anger att mosiporna är utgångna på Sandfallsbacken.

Jag bad dock Knut Östlund i Sand om exakt beskrivning av sippornas växtläge, för att sedan göra ett försök att finna någon planta. Våren 2003 besökte jag ett flertal skogsområden i kommunen, bl a på Strömsholmsåsen, sökandes särskilt efter mosippor och ryl. Det var dock först vid mitt besök på Sandfallsbacken som jag fick känna den där speciella känslan som infinner sig när man upptäcker något nytt eller fint i markerna. Efter Knuts noggranna beskrivning av växtplatsen upptäckte jag två bladrossetter i en sandig dikesslänt invid grusvägen.

Mosippsplanter på Sandfallsbacken kom upp i samband med en dikesrensning som genomfördes i mitten på 1960-talet. I den blottlagda sanden uppstod plötsligt gröningsbetingelser för mosippornas frön. Den största plantan hade vid mitt besök en torr kvarstående stjälk i mitten, vilket tyder på att där funnits en blomma, möjligen året innan.

Jag plockade genast bort några små granplanter kring växtplatsen, som annars riskerar att kväva mosippsplantorna. Sedan meddelade jag skriftligen skogsbolaget om växtplatsen. Och

tur var kanske det. En avverkning av skogen på motsatta sidan vägen var nämligen förestående. Ännu ett bevis för hur viktigt det är att informera markägare om känsliga växtlokaler.

Till årets växt 2003 har utnämnts fältgentianan.

För parksmultron (*Fragaria moschata*) finns en mycket gammal uppgift från Sura; Bruket, år 1852, Wall. (Malmgren, 1982). Jag har först noterat den i år i ett bestånd invid cykelbanan till Camping, strax norr om Ekängstugorna.

Ett nytt gräs har sett dagens ljus i Surahammar, uppmärksammat för något år sedan av Arne Persson. Det rör sig om foderlosta (*Bromus inermis*). Ett kraftigt, ca 1 m högt gräs, som gärna växer i sandiga eller grusiga väglänter, såsom den gör invid parkeringsplatsen vid Hernbygdsgården och vid Dalskogsvägen. I dessa fall möjligen inkommet som frö med grusmassor. Vem vet.

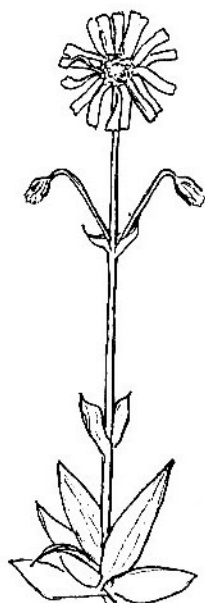
Årets växtfynd

Ja, det är inte så svårt att utnämna årets växtfynd 2003. Det får bli slättergubben (*Arnica montana*) som hittades invid Grytens badplats. För fyndet svarade Maj Karsten och Kerstin Spåman, som var där och badade, turligt nog när slättergubben stod i blom. Fem plantor i en grupp, varav tre var fertila och blommade med sina stora gula-gulorange kronblad. Maj och Kerstin som båda är intresserade amatörbotanister var helt säkra på vad de

hittat. De ringde Arne Persson som åkte dit och bekräftade fyndet.

Slättergubben är mycket sällsynt i Västmanland. Fyndet vid Gryten är det första som görs i Surahammars kommun. Malmgren (1982) anger en lokal strax utanför Sura, nämligen Klementsbo, Bergs socken, Hallstahammars kommun, vilket är den geografiskt närmast Gryten kända växtlokalen för arten. Vid Gryten växer den i lätt fuktig, sandig mark tillsammans med bl a sly av klibbal. Som det svenska namnet antyder är slättergubben slättergynnad.

Naturskyddsföreningen gratulerar till det fina fyndet!

Slättergubben vid Gryten
Teckning: Tom Sävström

Myggblomstren i Ormkärret

Under våren och sommaren har vi i Naturskyddsföreningen kört en studie-cirkel i botanik. Vid vår träff den 15/7 studerade vi floran i lunden vid Degran och det intilliggande Ormkärret. Vi noterade då stora mängder av den lilla orkidén myggblomster (*Hammarbya paludosa*), som fanns enskilda eller i grupper upp till tio exemplar. Den växer företrädesvis i de blötaste höljorna tillsammans med exempelvis vitag. Vi avslutade kvällen med att titta på ovan nämnda slättergubbar och några passade på att ta sig ett svalkande dopp i Grytens vatten.

Tänk vad vissa växter är effektiva att sprida sig. Det fick jag erfara då jag 2002 köpte gårdsgrus av Sura Frakt, från dess lager på bruksområdet. Lastmaskinens skopa skrapade med sig en del sand i botten på grushögen. I sommar blommade flera av brukets kända ruderväxter i min grusgång på Stenbovägen, såsom vit sötväpling, jordklöver, småsporre och sandtrav. Trevligare är det med grönyrolan och de tre blommade exemplaren av skogsorkidén knärot från min skogsbacke hemmavid. Har du själv några spännande växter i din trädgård? Delge dem gärna till "Växt-Nytt".

De vilda blommornas Dag, 15 juni 2003

Denna aktivitet arrangeras av Svenska botaniska föreningen (SBF) och detta var andra året i Sverige. Även i Danmark, Norge och Finland går man denna dag man ur huse ut i den vackra försommarnaturen. Syftet är att göra vår växtvärld mera känd samt skapa ett intresse för att skydda vår inhemska flora. Över 200 föreningar är med i arrangemanget.

I Naturskyddsföreningen anordnade vi en promenad från Ekängsbadets parkering, vidare längs ån upp till Kohagen. Och vilken succe det blev. Hela 30 personer hade hört sammat vår inbjudan. Vi ville främst visa vilda blommor och gräs i vår närmaste omgivning, växter vi kan avvärja i vår "vardagsnatur" om man så vill.

Samtliga deltagare fick en lista med namn på de växter som stod i vår väg, vilka kunde prickas av efter hand. Var och en fick också utse dagens vackraste blomma, eller den växt man känner särskilt för. Bl a jungfrulin, gul svärdslilja, ormröt och humleblomster fanns med under den kategorin.

Vi påvisade också skillnaden mellan hävdad och ohävdad gräsmark. Floran i Kohagen stod i det avseendet i kontrast mot vad marken utanför hägnet kan uppvisa. Totalt fanns 134 arter på listan, allt från maskros och gråbo till grönkulla och kattfot.

Tom Sävström

Sett och hört i markerna

Sammanställt av Mikael Leppälampi

Den gångna vintern var gynnsam för smågnagarna under snötäcket, vilket skulle visa sig ge upphov till en makalös ugglevär. Sparvugglorna började ropa redan vid årsskiftet och första pärlugglan hördes den 31 januari vid Lappkärrsmossen. Sammanlagt hördes ca 50 **pärlugglor**, 50 **sparvugglor**, 18 **hornugglor**, 24 **kattugglor**, 3 **berguvar**, 7 **slagugglor** och 4 **hökugglor** under vårvintern. Vid ett par av slagugglorna fanns honor. Senast kända slagugglehäckningen i kommunen är från 1977 och för hökugglan 1993.

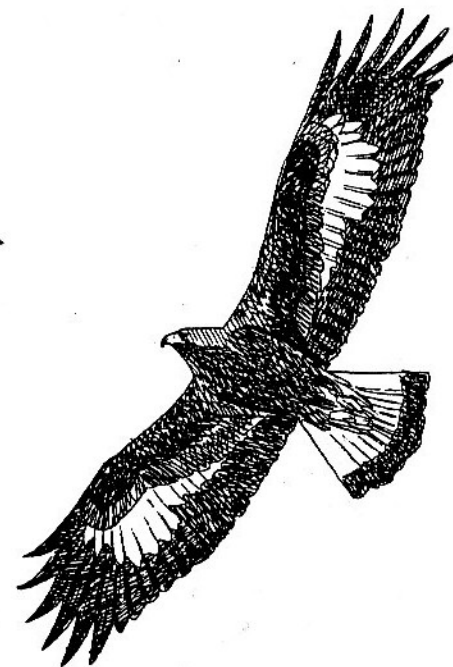
Flera **ormvråkar** och **fjällvråkar** stannade kvar och övervintrade vid ängar och gården där det fanns gott om mat. Exempelvis vid Fiskartorp och kring Västersjön kunde de kringboende se fjällvråkar dagligen vintern igenom. Fem **sävsparvar** fanns med i en **gulsparsv-flock** vid trädan på Hovgårds gårde 1/1 och vid samma lokal vinterns enda **gärdsmyg** 17/2. **Ringduva** och **dubbeltrast** sågs vid Seglingsbergs gård 1/1. För ringduvan är det första januari fyndet i kommunen av arten. **Tretåig hackspett** sågs vid Oxtjärn 24/1, en tretåig trummade vid Källdalen 19/3 samt 1 ex i Jan Olsskogen 1/4.

Åtta fynd av **kungsörn** gjordes i januari månad. Vid en fågelutfodring vid ställ-

verket, Ramnäs, fanns en **bofink** 2/1 och vid en annan matning vid Lövvikstorp en **järnsparv** 11/1. I ett lärkträdsbestånd vid gamla bruket i Virsbo sågs 4 **bändelkorsnäbbar** den 20/1. Sex fynd av **tallbit** efter årsskiftet i januari visar att vinterinvasionen klingat ut för den här gången. **Stenknäck** har setts vid Hjulverkstadens fågelmatning med 1 ex 11/1 samt 3 ex 9/2, vid Blåbärsvägen i Sura med 1 ex 15/1, vid Annehill med 2 ex 20/3, samt 1 ex i april vid Åsenlund.

Vid Lisjöviken uppehöll sig tre **skäggmesar** 9/2 och över Sörsjön sträckte 4 **knölsvanar** söder ut samma dag. I en smältvattenpöl på Storängen badade ett 50-tal **snösparvar** 11/3. Över Annehill sträckte 5 **bläsgäss** 15/3 och en **mindre sångsvan** 27/3. En **svart svan** rastade vid Lisjö ängar mellan den 31/3 – 3/4. Svanen var troligen en parkrymling då den närmast häckar i Australien.

En **stenfalkshane** sågs vid ett fågelbord på Dalskogsområdet 1/4. Ett tidigt fynd av **gråhakedopping** gjordes vid Stora Nadden 12/4. Vid samma sjö sågs också årets första **svarthakedopping** 17/4, senare också i glåpen 21/4 och vid Toftmossen 26/4. **Rördrommen** har tutat vid Västersjön 15/4, Lisjöviken 20/4 och från Brunnströmsvikens vassar 26/4.

Svärta och kungsörn.
(Bilder ur "Titta på fåglar" L Bolund)

Den 17/4 rastade 2 par **årta** vid Lisjö ängar och 30/4 fanns 1 par **brunand** där. Ett par **satterand** fanns vid Högbymaden 27/4 och vid Lisjö ängar 30/4. **Sjöorrar**, ett 10-tal flockar, rastade i våra större sjöar i slutet av april och en hane av **svärta** sågs vid Glåpen 21/4. **Ringtrasten** har setts med 1 ex vid Lönnbrosjön 13/4, Holmtorpet 18/4, Säter 26/4, Näs Virsbosjön 27/4 och med 2 ex i Lisjö 30/4.

Vid gamla bruket i Virsbo hördes en **gransångare** 18/4 och vid glåpenbadet 21/4. I en torraka vid Ljusvattnet satt tre **varfåglar** 18/4. Samma dag rastade en **lappsparsv** Lisjö ängar. Slutligen noterades årets första **svarttärna** vid Högbymaden 30/4.